

SAATTEEKSI VALLAN TEORIOIHIN HISTORiantutkimuksessa

Miten historiantutkimus lähestyy valtaa tutkimuskohteena? Millaisista teoreettisista lähtökohdista valtaa voi jäsentää? Mitä kaikkea vallan käsitteellä voidaan tarkoittaa? Käsillä olevassa teoksessa kymmenen historiantutkijaa pohtii näitä kysymyksiä kahdeksan esimerkkitaipauksen avulla.

Vallanpitäjät ja vallan instituutiot, kuten hallitsijat, politiikan merkkihenkilöt tai valtiiovallan rakenteet, ovat vanhastaan olleet historiantutkijoita kiinnostaneita tutkimuskohteita. Historiantutkija Heini Hakosalo kuvaa historioitsijan suhtautumistapaa valtaan hovimiehen mentaliteetiksi: hovihistorioitsija suhtautuu valtaan intohimolla, mutta epäanalyttisesti. Hän osaa kertoa historian vallanpitäjää tyydyttävällä tavalla siten, että kulloinkin vallitsevat valta-suhteet näyttävät välttämättömiltä.¹ Historiaa ei kuitenkaan enää voi kirjoittaa hovimiehen mentaliteetilla. Historiantutkimusta viime vuosikymmeninä kohdanneet muutokset ovat suunnanneet huomion moniin muihinkin elämänalueisiin, jolloin esille ovat nousseet esimerkiksi vallankäytön marginaalit tai vallanalaisten historia. Samalla historiantutkimuksen eettinen käänne² on ohjannut kiinnostuksen historiantutkimuksen lähtökohtiin monella tasolla, mutta erityisesti historiantutkijaan itseensä ja hänen käyttämäänsä valtaan määritellä ja esittää menneisyyttä ja sen henkilöitä. Oikeuden tekeminen menneisyydelle tai sen ihmisille, heidän tavalleen ymmärtää itseään ja hahmottaa maailmaansa on nostettu historiantutkijan tärkeimmäksi velvollisuudeksi.³ Tämän käänteen myötä valta näyttyy historiantutkimuksessa yhä useammin tutkimuseettisenä kysymyksenä.

Hakosalo toteaa, että sosiologit ja politiikantutkijat ovat punoneet vallan käsitteen ympärille ”tiheän ja monimutkaisen käsitteiden ja teorioiden verkon”, joka saa empiriasuuntautuneet historioitsijat varuilleen.⁴ Historiantutkimuksen suhde teorioihin – varsinkin sellaisiin jotka ovat syntyneet muiden tieteenalojen kentillä – on muutenkin ollut jännitteinen.⁵ Esimerkiksi sosiologiassa on perinteisesti totuttu testaamaan ja soveltamaan teorioita empiirisen aineiston avulla. Tällaista lähestymistapaa, jossa tutkimusaineistosta vedetään teoreettisia johtopäätöksiä, historiantutkijat eivät ole kokeneet läheiseksi. His-

toriantutkimuksessa on pikemminkin pohdittu lähteen hedelmällisyyttä suhteessa esitettyihin tutkimuskysymyksiin, niiden tulkitsemista tai hermeneuttista ymmärtämistä kuin aineistojen tarkastelua jonkin valmiiksi muodostetun teoreettisen apparaatin läpi.⁶ Teorian välineellisen soveltamisen vaarana on pidetty myös sitä, että lähdetään liikkeelle teoriasta: eritellään tutkimuskohdetta vain teorian ehdoilla eikä laskeuduta aineiston pariin.⁷ Historiantutkimuksessa on pelätty anakronismia, sitä että nykypäivän ilmiöt siirretään sellaisenaan menneisyyteen. Esimerkiksi historianteoreetikko Jorma Kalela varoittaa, että historiantutkijan on vastustettava ”kiusausta tarkastella tutkimuskohdettaan myöhemmän ajan käsitteitä ja ajatusmalleja hyödyntäen”.⁸

Toisaalta historiantutkimus on viime vuosikymmeninä kokenut myös ”teoreettisen käänteän”. Kiinnostus teorioita ja tutkimusmenetelmiä kohtaan on lisääntynyt.⁹ Tästä kertoo historiantutkimuksen sisältä noussut kiinnostus teoreettisen ajattelun kehittämistä kohtaan ja sen omia lähtökohtia koskevan historianteorian suosio. Laajasti ymmärtäen teorian voikin nähdä vaikuttavan kaikilla historiantutkimuksen tasoilla. Teoriat voivat määrittää näkökulmaa, kuten esimerkiksi sukupuolihistorian pitkä traditio osoittaa, ja ohjata tutkimuksen kysymyksenasettelua. Niiden avulla on mahdollista tuoda esille ja analysoida myös tai nimenomaan historiallisten prosessien ainutkertaisia piirteitä. Esimerkiksi historiantutkija Kari Teräs käsittää teoriat historiantutkimuksessa abstraktioiksi, ”jotka ilmaisevat sosiaalisten ilmiöiden yhteisiä ominaisuuksia, käsitteellistävät ja selittävät niitä. Ne punovat yhteen yksittäisiä faktoja ja antavat niille merkityksiä.”¹⁰ Yhteiskunnan sosiaalisia ilmiöitä koskevan teorian lisäksi valtaa koskevassa historiantutkimuksessa merkittävässä roolissa ovat olleet esimerkiksi tekstejä ja kulttuuria koskevat teoriat sekä psykologiset teoriat. Ymmärrys tutkimuskohteen luonteesta vaikuttaa luonnollisesti paitsi näkökulman myös tulkinnan tasolla joko kauttaaltaan tutkimuksessa tai sen eri osien kohdalla. Teorialla voidaankin historiantutkimuksessa viitata hyvin monenlaisiin asioihin, eikä yhtä, yhdenmukaista näkemystä teorian merkityksestä nykyisessä historiantutkimuksessa voida esittää. On vaikea nähdä, että historiantutkimuksessa kirjaimellisesti sovellettaisiin valmiiksi muotoiltua kokonaisuuden tarjoavaa teoria-apparaattia, mutta tietoisuus teorian merkityksistä tutkimuksen eri tasoilla auttaa tuottamaan uutta tietoa menneisyyden moninaisuudesta.

Vallan teoriat historiantutkimuksessa tarttuu erilaisiin vallan teorioihin ja pohtii niiden kautta historiallisia tapaustutkimuksia. Teoksessa kysytään myös, miten historiantutkimus on ymmärtänyt vallan käsitteen sekä tarkastellaan vallan määritelmiä erilai-

sissa aikalaiskonteksteissa. Tarkoituksena ei ole havainnollistaa valtateorioita historiallisen aineiston avulla vaan käyttää teorioita terävöittämään historiallista analyysia. Vallan teorioissa, joita on mukana lukuisilta ajattelijoilta politiikan filosofi Antonio Gramscista (1891–1937) sukupuoliteoreetikko Judith Butleriin (s. 1956), operoidaan pääasiassa näiden omana aikana syntyneiden kysymysten ja tutkimusmateriaalien kanssa. Olisikin hämmästyttävää, mikäli teorit sellaisenaan soveltuisivat esimerkiksi antiikin ajan ilmiöiden selitysmalleiksi. Kirjan artikkeleissa kuitenkin osoitetaan, että eriaikaiset teorit auttavat tekemään kysymyksiä menneisyydessä syntyneille aineistoille. Lähtökohta on siis erilainen kuin esimerkiksi ranskalaisella filosofilla Michel Foucault’lla (1926–1984), joka käytti historiallista aineistoa päästäkseen käsiksi oman aikansa ongelmiin.¹¹

Vaikka tarkastelukohteena on nimenomaan menneisyydessä muotoutuneita lähteitä, on historiantutkimuksen kysymysasetteluiden taustalla aina nykyhetkestä peräisin olevia intressejä.¹² Historiantutkimuksen kytkös omaan aikaansa ilmenee esimerkiksi siinä, millaisista lähtökohdista valtaa on tutkittu. Hovimiehen mentaliteetti¹³ näyttää viime vuosikymmeninä kääntyneen pikemminkin vallan vahtikoiran näkökulmaksi. Esimerkin tästä tarjoaa Anu Lahtisen ja Kirsi Vainio-Korhosen artikkelissaan tarkastelema naishistorian tutkimus, joka on alusta asti käsitellyt juuri valtaan liittyviä kysymyksiä. Naishistoria itsessään syntyi vastauksena 1960- ja 1970-luvuilla esiin nousseisiin kysymyksiin naisten asemasta. Tuolloin naisten menneisyyttä tarkasteltiin patriarkaatin käsitteellä, joka heijasti aikansa marxilaista tapaa hahmottaa valtaa ylivalan ja alistuksen termin.¹⁴ Viimeistään 1990-luvulla kysymykset naisten toimijuuden mahdollisuuksista tulivat naishistoriassa ajankohtaisiksi. Taustalla voi nähdä laajemman yhteiskunnallisen, yksilöllisyyttä korostaneen tendenssin. Käsitteet vallasta, kuten historiantutkimus yleensäkin, ovat lähtemättömästi sidoksissa omaan aikaansa.

Vallan käsite on antoisa teoreettiseen pohdintaan, koska se sisältää monia merkityksiä ja herättää välittömästi kysymään, millaista valtaa oikeastaan tarkoitetaan. Valtaa ei voi määritellä tai tutkia vain yhdellä tavalla: kuninkaan vallan tarkastelu vaatii erilaisen vallan käsitteen kuin esimerkiksi poliittisen vangin tai tuntemattomien katselijoiden valta. Teoksen artikkeleissa valta näyttäytyy moninaisena; se on päätösvaltaa, vaikutusvaltaa, neuvotteluvaltaa, hegemoniaa, vallanhalua, omapäisyyttä ja valtasuhteiden väistämistä historiassa. Artikkeleiden empiirisissä tutkimustapauksissa liikutaan maantieteellisesti ja ajallisesti laajalla alueella, mutta esimerkkejä yhdistää pohdinta valtaa koskevien teorioiden tai määritelmien mahdollisuuksista ja rajoista historiantutkimuksessa. Valta ei määriy esi-

merkiksi vain käskyvallaksi tai institutionaaliseksi rakenteeksi, vaan pikemminkin käsitteeksi, joka on hyvin kontekstisidonnainen ja aina uudelleen määriteltävissä teoreettisen lähestymistavan, historiallisen aineiston tai tutkimushetken paradigmasuuntausten valossa.

Mikä sitten on saanut meidät kysymään vallasta juuri niitä kysymyksiä, joita tässä teoksessa kysymme? Viime vuosikymmeninä käsitys vallasta on laajentunut koskemaan kaikkia ihmisten välisiä suhteita. Esimerkiksi Michel Foucault, Judith Butler ja sosiaalishistorioitsija Alf Lüdtke (s. 1943) ovat tähdentäneet, että valta ei rajoitu vain yksisuuntaisiin ja institutionaalisiin muotoihin vaan voi käsittää myös yksilöllisiä ratkaisuja ja vastarinnan tapoja. Tällaiset tavat nähdä valta foucault'laisittain uutta tuottavana elementtinä ovat toimineet sytykkeinä kirjan kirjoittamiselle. Huomio kiinnittyy takaisin historioitsijan käyttämään valtaan: luomalla uutta tietoa toimimme myös vallankäyttäjinä.

Lähestymistapoja ja näkökulmia

Yksi kirjaa lävistävä lähtökohta on pohtia historiantutkimuksen mahdollisuuksia tutkia valtaa ja vastarintaa sellaisissa tilanteissa ja yhteyksissä, missä instituutioiden, hallitsijoiden ja tekijöiden näkökulmasta katsottuna valta on jäänyt näkymättömäksi. Teoksen ensimmäistä osaa *Valta ja toimijuus* jäsentää kysymys yksilöiden toimintamahdollisuuksista kulttuuristen tai yhteiskunnallisten rakenteiden katveessa. Vallan ja toimijuuden suhdetta on viime vuosikymmenien aikana tutkittu niin sosiologian kuin sukupuolentutkimuksen parissa. Esimerkiksi politiikan teoreetikko Lois McNay tuo artikkelissaan *Agency and experience: gender as a lived relation* esille sosiologi Pierre Bourdieun (1930–2002) ja Judith Butlerin argumentaatiot, jotka näennäisestä kommunikaatiostaan huolimatta päätyvät puhumaan samasta asiasta, vallasta ja toimijuudesta, aivan eri lähtökohdista käsin. McNay kirjoittaa, että Bourdieu sulkee argumentaatiollaan pois sen mahdollisuuden, että toimijuus ja toimija tulisivat marginaalista. Sukupuolentutkimus sen sijaan on usein keskittynyt tutkimaan erilaisia marginaaleja, kuten esimerkiksi naisia ja sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöjä.¹⁵ Toisaalta valtaa voidaan hankkia myös oman ryhmän ulkopuolella, kun siihen vaadittavat ominaisuudet on ensin saavutettu oman marginaali-ryhmän sisällä.¹⁶

Anu Lahtinen ja Kirsi Vainio-Korhonen tarkastelevat artikkelissaan *Valta ja naiset esimodernia koskevassa historiantutkimuksessa* pohjoismaisen naishistorian tutkimuksen

tän määritelmiä ja paradigmuutoksia. He osoittavat miten historiantutkimus on viime vuosina kääntänyt tutkimuksen painopisteen kohti perinteisen vallankäytön ulkopuolella olevia ryhmiä. Naisten historian tutkimisessa valta-käsitteen problematisoiminen tiivistyy heidän mukaansa ristiriitaiseen kysymykseen siitä, miten voi nostaa esille naisten vaikutuksen menneisyyden tapahtumiin ja omaan elämäänsä ilman, että heidän toimintaansa rajoittaneet rakenteet ja valtahierarkiat jäävät piiloon – tai toisin päin. Vastaukset kysymyksiin ovat vaihdelleet yksilön painottamisesta hierarkioiden korostamiseen. Pohjoismaista tutkimusta hallitsi pitkään ajatus, että sukupuoli oli merkittävä tekijä esimodernin ajan valtakysymyksissä. Keskittyminen sukupuolittuneisiin valtarakenteisiin jätti kuitenkin ulkopuolelleen monia muita ryhmiä. Uudemmissa tulkinnoissa näkyy näiden vallankäytön ulkopuolelle jääneiden ryhmien toiminnan esille nostaminen. Valta ja sen käyttö ymmärretään monipuolisemmin, kun valtaa katsotaan myös toiminnan institutionaalisten mahdollisuuksien yli. Lahtinen ja Vainio-Korhonen kuitenkin huomauttavat, että toimijuutta korostavan selitysmallin vaarana on analyysin jääminen yksilötasolle, jolloin laaja-alaisempia yleistyksiä ei voida tehdä. He peräänkuuluttavat esimodernin ajan naisia tutkivilta uudenlaisia, moninaisemmin sukupuolen käsitteellistäviä tulkintoja, joissa voitaisi hyödyntää muun muassa sosiologian ja sukupuolentutkimuksen menetelmiä.

Uudet menetelmät ja teoreettiset näkökulmat auttavat kyseenalaistamaan aikaisemmat ajatukset siitä, että tietyt ihmisryhmät ovat jääneet täysin vaille vallankäyttömahdollisuuksia. Tällaiseen haasteeseen tarttuvat Leila Koivunen ja Taina Syrjämää, jotka tarkastelevat artikkelissaan *Tekijöiden ja yleisöjen valta näyttelyissä* anonyymien näyttely-yleisöjen toimijuutta ja epävirallista valtaa kahden teoreetikon, italialaisen poliittisen aktivistin ja filosofin Antonio Gramscin ja ranskalaisen historioitsijan Michel de Certeau'n (1925–1986), ajatusten valossa. Koivunen ja Syrjämään tavoitteena on purkaa käsitystä näyttelyistä valtasuhteiltaan selvinä ja yksinkertaisina. Usein ajatellaan, että näyttelyn tekijät ovat määrittelleet näyttelyn sisällön ja sen merkitykset. Lähemmin tarkastellen näyttelyt paljastuvat kuitenkin erilaisten valtasuhteiden vyyhdiksi, jossa risteilevät niin tekijöiden pyrkimykset ohjata kävijöitä kuin kävijöiden omat reitit ja tulkinnat näkemistään asioista. Gramscin ja de Certeau'n ajatukset auttavat tuomaan historiantutkimuksessa aiemmin näkymättömät, laajat ihmisryhmät huomion kohteeksi. Gramscia seuraten voi tutkia, miten eri tavoin näyttelyiden toteuttamisessa on huomioitu yleisön odotuksia suostuttelemalla ja seuraamalla yleisön tuntemuksia. Michel de Certeau puolestaan halusi kiinnittää huomion niihin lukemattomiin toimijoihin ja tekoihin, jotka eivät tuota näkyvää fyysistä lopputulosta.

De Certeau'n strategian ja taktiikan käsitteet kuvastavat toimijoiden moninaisuutta ja erilaisuutta, ei vastakkaisuutta. Artikkelin keskeinen sanoma on, että valtaa voidaan tarkastella dynaamisena, jatkuvasti liikkeessä olevana, monenkeskeisenä prosessina.

Vangin voi ajatella kuuluvan ihmisryhmään, jolla on kovin vähän vallankäytön tai toimijuuden mahdollisuuksia. Tätä kysymystä tarkastelee Jaana Torninoja-Latola artikkelissaan *Omapäisesti valtaa vastaan*. Artikkelitutkii suomalaista vasemmistolaiskirjailija Elvi Sinervoa (1912–1986), joka tuomittiin jatkosodan aikana kolmeksi vuodeksi Hämeenlinnan vankilaan poliittisista syistä. Torninoja-Latola analysoi Elvi Sinervon vankilakokemuksia saksalaisen sosiaalishistorioitsija Alf Lüdtken omapäisyyden (*Eigensinn*) käsitteen kautta. Tehdastyöväestöä tutkinut Lüdtker on kiinnittänyt huomion erilaisiin strategioihin, joilla työntekijät ovat onnistuneet saamaan itselleen tilaa ja aikaa vaihtelevissa sosiaalisissa suhteissa ja käytännöissä. Omapäisyydellä Lüdtker ei viittaa niinkään vastakkaisuuteen työntekijöiden ja työnantajien välillä, vaan yksilön tarpeeseen saada omaa aikaa ja tilaa. Torninoja-Latolan mukaan myös vankilan sisältä on löydettävissä vankien pyrkimystä muokata arkipäivänsä käytäntöjä yksilöllisesti suhteessa vankilajärjestelmään ja muihin vankeihin. Omapäisyyden käsite mahdollistaa yksilön vallan ja toimijuuden tarkastelun tilanteissa, joissa virallisesta näkökulmasta sitä ei ole.

Michel Foucault'ta on pidetty nykyisessä vallan tutkimuksessa lähes samanveroisena auktoriteettina kuin Karl Marxia pidettiin joitakin vuosikymmeniä sitten.¹⁷ Foucault'n pohdinnat vallasta kaikkialla läsnä olevana, uutta luovana ilmiönä, jonka tuottamiseen osallistuvat yhtälailla "hallitsijat" kuin "alamaiset" nousevat esille tämän teoksen osassa *Sanan ja kuvan valta*. Vaikka Foucault on näyttäytynyt merkittävänä teoreetikkona, voi huomauttaa, että yhtä lailla esimerkiksi Antonio Gramscin ja Michel de Certeau'n ajattelu viittaavat suuntaan, jossa hallinta ei ole mahdollista ilman alamaisten vapaaehtoisia ja myöntyvistä osallistumista siihen. Myös feministiteoreetikko Judith Butlerin käsitykset sukupuolen performatiivisuudesta saavat foucault'laisen tuottavan vallan piirteitä, vaikka Foucault ei tarkastellut sukupuolen käsitettä sinällään kirjoituksissaan.

Henna Haavisto soveltaa artikkelissaan *Siveettömät saalistajat ja säädylliset sulottaret* Butlerin teoriaa performatiivisuudesta tarkastellakseen määrittelykamppailua, joka kohdistui modernin naisen hahmoon 1920-luvun Suomessa. Butlerin teoriassa sukupuoli-identiteetit tuotetaan "esittämällä" sukupuoleen liittyviksi ymmärrettyjä, aikalaisille tunnistettavia tekoja, ilmauksia ja eleitä. Sukupuolella ei siis ajatella olevan mitään erityistä biologista tai psykologista alkuperää. Koska sukupuolelta puuttuu essentiaalinen perusta, ei sukupuolella

voida perustella myöskään naisten ja miesten erilaisia asemia, vaan sukupuoleen liittyvissä käsityksissä ja niiden toistamisessa on kyse vallankäytöstä. Haaviston artikkelin lähdeaineistona on Suomen ensimmäisiin uuden ajan aikakauslehtiin lukeutunut *Aitta*, jonka kirjoituksesta ja kuvista Haavisto analysoi niitä pääosin uhkaavaksi koettuja merkityksiä, joita modernille naiselle annettiin. Uuden naisen esitykset sekä mahdollistivat että rajasivat naisten elämäntyylejä. Samalla kun naisille avautui uusia mahdollisuuksia entistä itsenäisempään toimintaan, lisääntyi paradoksaalisesti myös naiseen kohdistunut kontrolli.

Anakronismin pelossa historioitsijat ovat vältelleet nykyaikaisten valtateorioiden soveltamista eritoten vanhempien aikojen historiantutkimuksessa. Foucault'lainen lähestymistapa voi kuitenkin avata uusia näkökulmia myös esimerkiksi keskiajan historiantutkimukseen. Reima Välimäki tutkii artikkelissaan *Voidaksemme täydemmin tietää totuuden* tekstien valtaa ja sitä, miten tekstuaalinen valta määritteli harhaoppisuudesta annettua tuomiota 1300-luvun alussa Ruotsissa käydyssä oikeudenkäynnissä. Välimäki lähestyy tutkimusaihettaan Michael Foucault'n avulla; keskeisiä työkaluja ovat Foucault'n ajatukset diskurssien, tiedon alojen tai tapojen synnystä. Välimäki katsoo Foucault'n tavoin vallankäytön olevan vuorovaikutusprosesseissa, joissa vallankäyttäjien ja vallankäytön kohteiden ajattelua ja toimintaa muokataan vallan kentällä eli tässä tapauksessa juridisissa, kielellisissä, käsitteellisissä ja aatteellisissa mekanismeissa. Harhaoppisuus oikeudenkäyntiä Foucault'n diskurssin käsitteen avulla tutkiessaan Välimäki tulee siihen lopputulokseen, että tämä Pohjoismaiden ainoa hyvin dokumentoitu kerettiläisyysoikeudenkäynti muodostaa tyypillisen harhaoppisen narratiivin eli lähdeaineisto toistaa muualla Euroopassa tutuksi tullutta harhaoppisuuden diskurssia vallankäyttönä, joka määritteli yksittäisten henkilöiden paikan yhteisössä.

Yhtä tärkeä kuin kysymys valtaa koskevia teoreettisten näkökulmien soveltamisesta historiantutkimuksessa on myös vallan käsitteen pohtiminen erilaisissa aikalaisteksteissä. Vallan moninaisuus tulee ymmärrettävämmäksi kun katsomme sitä vasten toista aikaa, jolloin käsite sai eri merkityksiä kuin se saa omassa ajassamme. Kirjan viimeisessä osiossa *Hyvä ja paha valta: instituutiot ja aikalaiskritiikki* kysytään, miten aikalaiskirjoittajat ovat pureutuneet institutionaaliseen vallankäyttöön ja teoretisoineet sen piirteitä. Osiossa on länän kolme historiallista ajankohtaa, joissa keskustelujen vallankäytön moraalista voi sanoa tihentyneen.

Hanna Nieminen tarkastelee artikkelissaan *Valtaistuin horisontissa* historioitsija Tacituksen kuvausta vallasta keisarillisessa Roomassa sosiologi Michael Mannin (s. 1942)

valta-analyysin avulla. Nieminen tukeutuu artikkelissaan Mannin käsitykseen siitä, että valta-asema on saavutettavissa esimerkiksi ympäristön ideologisen hallinnan kautta. Ideologisen vallan Nieminen jakaa Mannin tavoin merkittäviin seikkoihin, normistoon sekä rituaalisiin käytäntöihin, joiden avulla hän tarkastelee vallankäyttöä sellaisena kuin se on kuvattu historioitsija Tacituksen teksteissä. Artikkelissaan Nieminen toteaa, että vallankäyttäjänä Tacitus näyttää toimineen alueella, jota Mannin valtateoria ei ota huomioon. Tacituksen vallankäyttö oli tiettyjen tietojen, taitojen ja käyttäytymisen siirtämistä eteenpäin, ja juuri tällaista vallankäyttöä Mann ei huomioi, kuten ei myöskään sukupuolen merkitystä.

Samuel Fabrin tutkii artikkelissaan *Kuninkaan valta ja vastarinnan oikeutus Jean Bodinin ja Jaakko I:n ajattelussa* ranskalaisen teoreetikon Jean Bodinin (1530–1596) ja kuningas Jaakko I:n (1566–1625) käsityksiä hallitsijan vallasta. Uuden ajan alun Euroopassa teoria suvereniteetista liittyi olennaisesti hallitsijan asemaan yhteiskunnassa ja oli keskeinen valta-teoreetikkojen pohtima käsite. Fabrin käsittelee kysymystä rinnakkain kahden erilaisen toimijan näkökulmasta: Bodinin ajattelu liikkui suurelta osin teorian tasolla, kun taas Jaakolle kysymys suvereniteetista ja alamaisten oikeuksista oli osa käytännön elämää. Heitä kuitenkin yhdisti vakaumus vahvan hallitsijan tärkeydestä. Aihetta tarkastellessaan Fabrin löytää yhteisiä piirteitä Bodinin ja Jaakko I:n ajattelussa. Bodin kehitti teorian absoluuttisen suverenista hallitsijasta ja vuosikymmeniä sekä Englantia että Skotlantia kuninkaana hallinneen Jaakon ajattelussa oli samoja piirteitä. Kuten kirjoittaja lopussa toteaa, molemmat pyrkivät rakentamaan teoriansa samalla tavalla historiaan, luonnonlakiin ja Raamattuun vedoten. Kuninkaan valta oli järjestyksen tae, ja aktiivinen vastarinta johtaisi vain pahempaan tilanteeseen, jossa alamaiset joutuisivat kärsimään entistä enemmän.

Heli Paalumäki tarkastelee artikkelissaan *Intohimot liikkeellä* ranskalaisen lehtimiehen ja politiikan filosofin Bertrand de Jouvenelin (1903–1987) tulkintaa omasta ajastaan valtanhalun leimaamana. Valta ja tunteet ovat monin tavoin kietoutuneet toisiinsa eurooppalaisessa yhteiskunnallisessa tietoisuudessa. Artikkelissa pohditaan valtanhalun käsitettä sekä julkisten intellektuellien sosiaaliseen rooliin kuuluvaa valtaa ajankohtaisten intohimojen ja ajattomien arvojen tulkkinä. Bertrand de Jouvenel tulkitsee esseissään, että toinen maailmansota oli vain ilmentymää pitkäaikaisesta valtanhalun ja intohimojen siviilisaatiosta, joka esti hyvän elämän toteuttamista yhteiskunnassa. Antiikin Kreikan ja Rooman tunteiden hillitsemisen ideaalia seuraten Jouvenel piti vallantavoittelua vaarallisena ja korosti arvojen ja päämäärien merkitystä.

***

Artikkelikokoelma *Vallan teorit historiantutkimuksessa* pohjautuu työhön, jota on tehty Suomen Akatemian rahoittamassa tutkimushankkeessa *Vallan käyttäjinä ja kohteina Suomessa 1550–1980*. Hanke oli osa Suomen Akatemian laajaa *Valta Suomessa* -tutkimusohjelmaa. *Vallan käyttäjinä ja kohteina Suomessa* -tutkimushanke tarkasteli eritoten arkipäiväisiä valtasuhteita, jotka jäävät usein tutkimuksen varjoon, sekä epävirallisia ja näkymättömiä vallankäytön tilanteita. Kirjan artikkelit ovat syntyneet osana tutkimushankkeen kirjoituspiiriä, jossa käsiteltiin sekä pitkälle ehtineiden maisterivaiheen opiskelijoiden, jatko-opiskelijoiden että hankkeen tutkijoiden tekstejä. Ajatus perehtyä valtaa käsitteleviin teorioihin ja ”soveltaa” niitä historiallisiin tapausesimerkkeihin syntyi kirjoituspiirin puitteissa.

Kirja on syntynyt laajan yhteistyön tuloksena. Kiitämme *Vallan käyttäjinä ja kohteina Suomessa* -projektin jäseniä, erityisesti sen johtajaa Kirsi Vainio-Korhosta, sekä kaikkia kirjoituspiiriläisiä ja sen kommentaattoreita Meri Heinosta ja Janne Tunturia inspiroivista ja välillä kiihkeistäkin keskusteluista teorioiden roolista historiantutkimuksessa. Turun historiallisen yhdistyksen julkaisutoimikuntaa kiitämme artikkeleiden arviointiprosessin hoitamisesta ja nimettömiä arvioitsijoita heidän asiantuntevista lausunnoistaan. Kirjan kansikuvan on tehnyt taiteilija Mari Pihlajakoski ja kannen on suunnitellut Pekka Tolonen. Kirjan on taittanut Tiina Kaarela. Myös heille lämmin kiitos.

Viitteet

- 1 Hakosalo 2006, 253.
- 2 Ks. Kaartinen 2005, 207.
- 3 Esim. Kaartinen 2005, 208–209; Kalela 2000, 63.
- 4 Hakosalo 2006, 253.
- 5 Ks. esim. Aalto & al. 2011; Teräs 2005, 135.
- 6 Kalela 2000, 91; Kaartinen 2005, 167–168.
- 7 Teräs 2005, 140.
- 8 Kalela 2000, 83–84.
- 9 Andersson, Anttila & Rantanen 2005, 7–8.
- 10 Teräs 2005, 139. Teorioiden ja historiantutkimuksen suhteesta katso Kaartinen 2005, 174–178; Teräs 2005, 135–136.
- 11 Kaartinen 2005, 178; Kauranen & Rantanen 2005, 218.
- 12 Ks. esim. Kalela 2001, 15.
- 13 Hakosalo 2006, 253.
- 14 Katajala-Peltomaa & Toivo 2009, 14.
- 15 McNay 2004, 175, 182.
- 16 Vainio-Korhonen 2008, 91.
- 17 Pietikäinen 2010, 10.

Kirjallisuus

- Aalto, Ilana, Kaartinen, Marjo, Konola, Annika, Lahtinen, Anu, Leskelä-Kärki, Maarit & Tuohela Kirsi: Ajatuksia historiaista sukupuolentutkimuksen kentällä. *Naistutkimus–Kvinnoforskning* 24 (1) 2011, 44–49.
- Andersson, Marja, Anttila, Anu-Hanna & Rantanen, Pekka: Kleio ja nuorempi sisko. *Kahden muusan palveluksessa. Historiallisen sosiologian lähtökohdat ja lähestymistavat*. Toim. Marja Andersson, Anu-Hanna Anttila & Pekka Rantanen. Historia mirabilis 4. Turun historiallinen yhdistys, Turku 2005.
- Anttila, Anu-Hanna: Miten sosiologisia teorioita käytetään historiallisen sosiologian tutkimuksissa? *Kahden muusan palveluksessa. Historiallisen sosiologian lähtökohdat ja lähestymistavat*. Toim. Marja Andersson, Anu-Hanna Anttila & Pekka Rantanen. Historia mirabilis 4. Turun historiallinen yhdistys, Turku 2005.
- Hakosalo, Heini: Valta ei ole abstraktio. *Historiallinen aikakauskirja* 104 (3) 2006, 253–254.
- Kaartinen, Marjo: Tutkimus prosessina. *Historian kirjoittamisesta*. Marjo Kaartinen & Anu Korhonen. Kirja-Aurora, Turku 2005.
- Kalela, Jorma: *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus, Helsinki 2000.
- Kalela, Jorma: Historiantutkimus ja jokapäiväinen historia. *Jokapäiväinen historia*. Toim. Jorma Kalela & Ilari Lindroos. Tietolipas 177. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 2001.
- Kauranen, Ralf & Rantanen, Pekka: Foucault, genealogia, arkeologia. *Kahden muusan palveluksessa. Historiallisen sosiologian lähtökohdat ja lähestymistavat*. Toim. Marja Andersson, Anu-Hanna Anttila & Pekka Rantanen. Historia mirabilis 4. Turun historiallinen yhdistys, Turku 2005.
- Katajala-Peltomaa, Sari & Toivo, Raisa Maria: *Noitavaimo ja neitsytäiti. Naisten arki keskiajalta uudelle ajalle*. Atena, Jyväskylä 2009.
- McNay, Lois: Agency and experience: gender as a lived relation. *Feminism after Bourdieu*. Toim. Lisa Adkins & Beverley Skeggs. Blackwell Publishing, The Sociological Review, Oxford UK & Malden, USA 2004.
- Pietikäinen, Petteri: Johdanto: Epäilyttävä, houkutteleva valta. *Valta Suomessa*. Toim. Petteri Pietikäinen. Gaudeamus, Helsinki 2010.
- Teräs, Kari: Suhtautuvatko historiantutkijat teorioihin välineellisesti? *Kahden muusan palveluksessa. Historiallisen sosiologian lähtökohdat ja lähestymistavat*. Toim. Marja Andersson, Anu-Hanna Anttila & Pekka Rantanen. Historia mirabilis 4. Turun historiallinen yhdistys, Turku 2005.
- Vainio-Korhonen, Kirsi: Sosiaaliset suhteet, sukupuoli ja suomalaiset naisryttäjät autonomian ajan lopun Suomessa. *Luottamus, sosiaalinen pääoma, historia*. Toim. Jarkko Keskinen & Kari Teräs. Historia mirabilis 5. Turun historiallinen yhdistys, Turku 2008.